

ВТРАЧЕНА ДОЛЯ ОСТАРБАЙТЕРІВ

рядовий міліції, курсант 1-го курсу факультету початкової та спеціальної підготовки НА ВС

Шкварелюк Сергій Миколайович

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, начальник кафедри гуманітарної та правової підготовки **Шкуратенко О.М.**

XX століття закарбувалося в історії як надзвичайно бурхливе і багате подіями. Але найважливішим застереженням для людства стали дві світові війни, остання з яких визнана найжорстокішою за всі часи, бо її жахи найбільше торкалися мирного населення. Україна ж є однією з найбільш постраждалих у Другій світовій війні.

Вшановуючи пам'ять загиблих на полі бою, вітаючи ветеранів та працівників тилу, керівництво СРСР залишило поза увагою таку численну категорію жертв нацизму як примусові робітники Третього Рейху, вивезені туди з України. Доля цих людей надзвичайно трагічна: опинившись примусово на чужині, вони втрачали свободу і перетворювалися на робочу силу з позначкою "Ost". Після повернення на Батьківщину переслідувалися владою, через що проблема остарбайтерів не була предметом спеціальних досліджень.

В умовах демократизації 90-х рр. XX ст. Українська держава звертає увагу на остарбайтерів: їх законодавчо визнано жертвами нацистських переслідувань, Німеччина відшкодовує їх працю грошовими компенсаціями, відкрито частину секретних фондів державних архівів, що створює умови для об'єктивного вивчення маловідомих сторінок історії примусових робітників Третього Рейху.

Наприкінці 1941 – початку 1942 років було розгорнуто галасливу пропагандистську кампанію, щоб налагодити масовий добровільний виїзд до Німеччини. Жителів міст і сіл закликали взяти участь у «будівництві нової Європи та забезпеченні якнайшвидшого завершення війни». Німецькі агітатори намагалися спокусити людей принадами всіляких благ, котрі начебто очікують їх у Німеччині: високими заробітками, набуттям цінних спеціальностей і кваліфікації, прилученням до «європейської культури». В голови обивателів настирливо втовкмачувалося, що всі, хто поїде до рейху, житиме в кращих умовах; було обіцяно також повернення через півроку додому, гідна винагорода – земельні наділи, матеріальна компенсація, різні пільги тощо.

З метою масової дезорієнтації й заманювання влаштовувалися виставки, що вихваляли гітлерівський «рай», «щасливе» життя «східних робітників». У кінотеатрах в обов'язковий репертуар входило демонстрування кіноагітки «Дорога до Німеччини»; плакатами та листівками, що спокушали смачною та ситною їжею, гарною роботою після повернення на Україну, було заліплено стіни будинків у містах та паркані у селах. На певну частину населення це діяло. Річ у тому, що фашистська окупація принесла українцям масове безробіття. Скажімо, в Києві на початку 1942 року з 330 тис. населення працювало всього 40 тис. До того ж, міста були без будь-якого продовольчого постачання.

Дослідити явище використання праці оstarбайтерів з України в економіці Німеччини під час Другої світової війни, вивчити історичну долю «остарбайтерів» депортованих гітлерівцями і повернених на батьківщину в післявоєнний час – мета даної роботи.

Поставленою метою обумовлено такі основні завдання:

- висвітлити причини здійсненої гітлерівцями широкомасштабної депортації цивільного населення, механізм та методи її проведення на Україні;
- проаналізувати насильницьке використання українців в економіці Третього рейху, умови їх життя в нацистській неволі;
- розкрити протидію українців гітлерівським планам використання продуктивних сил окупованого краю;
- охарактеризувати становище насильно вивезеного нацистами населення України після його повернення на батьківщину;
- з'ясувати питому вагу участі колишніх «остарбайтерів» у післявоєнній відбудові народного господарства та соціально-культурної сфери України, їх справжнє ставлення до своєї Вітчизни.

Зробивши акцент на поголовне вивезення з України молоді, нацисти намагались домогтись фактичної стерилізації заселеної «неповноцінними» слов'янами обширної території для майбутніх німецьких колоністів. Крім того, вивозячи здатних тримати в руках зброю громадян, гітлерівці переслідували також мету позбавити поневолений народ можливості вести активну визвольну боротьбу, а в разі відступу – людського резерву для поповнення рядів радянської армії, відбудови народного господарства СРСР.

Насильство окупантів породило протидію українців, створило умови для широкого розгортання партизанської та інших форм боротьби.

Усі депортовані в Німеччину мешканці краю зазнавали жорстокої дискримінації і примусу, умови їх життя і праці були нестерпними. Ставлення до них здійснювалось за принципом: «максимум експлуатації при мінімальних затратах».

Завдяки пануючій нацистській ідеології расової неповноцінності робітники зі Сходу використовувались у Німеччині в основному нерационально, не за фахом, їх примусова праця не відрізнялась високою продуктивністю.

Репатріація “остарбайтерів” зумовлювалася як економічними, так і політичними факторами. Радянський Союз розглядав їх як досить доречний резерв трудових ресурсів, поповнення для армії. Крім того, він докладав зусиль, щоб не допустити залишення на Заході тих, хто в результаті війни опинився за його межами.

Труднощі, яких зазнали репатріанти у довгій дорозі додому та після повернення у рідні місця, мали здебільшого суб'єктивний характер. З волі сталінського керівництва “остарбайтерів” віднесли до потенційно неблагополучної категорії населення, хоч вони всіляко намагалися допомогти своїй Вітчизні, не проявляли ніякої ворожості до неї. Тому досить тривалий час ставлення до них було як до вірогідних ворогів народу. Протягом десятків років їм довелося жити в умовах приниження, підозри, негласного контролю. І хоч вони не були відсторонені Батьківщиною, однак тривалий час перебували як би на узбіччі радянського суспільства.

Діти і внуки тих, хто, осліплений маніакальними ідеями зверхності, йшов завойовувати «життєвий простір», знайшли в собі силу, волю і потребу попросити вибачення у тих, кого гітлерівський режим погнав до Рейху і перетворив у рабів ХХ століття. Уряд ФРН, як відомо, взяв на себе також і матеріальну компенсацію за злочини нацизму стосовно французів, бельгійців, чехів, поляків та громадян інших національностей, яких у роки війни експлуатовано та морально знівечено фашистами. Давно вирішено питання про матеріальну компенсацію і пенсійне забезпечення за рахунок ФРН тих остарбайтерів українського походження, що живуть сьогодні на Заході. Підійшла черга і до тої групи людей, що у найбільшій мірі постраждала від коричневої чуми. Маємо на увазі населення України, зокрема тих її громадян, хто півстоліття тому у юнацькому віці силоміць був гнаний у фашистську неволю. Сьогодні вже немає двох мільйонів трьохсот тисяч колишніх українських остарбайтерів. За даними останньої реєстрації в нашій державі їх залишилось живими трохи більше ніж 600 тисяч, тобто приблизно один із чотирьох.

Майже п'ять десятиліть ярлик «остарбайтера» важким каменем тяжів над долею кожного. За те, що протягом року - двох вимушені вони були по-рабськи працювати на окупанта, бо не зумів, не здатним був захистити їх режим, що називав себе народним, класовим, найдемократичнішим. Довгі роки у себе на батьківщині влада їх називала спершу зрадниками, згодом — «ненадійними», а відтак просто громадянами другого сорту. Нарешті про них ніби

забули. Але час не зупинявся. Сьогодні тим, хто дожив до наших днів, уже давно за шістдесят. Сивина покрила їх голови, хоч руки продовжують трудитись. Та десятиліття не можуть стерти з пам'яті того, що було впродовж їхнього життя. Бо це трагедія цілого покоління, якому історія приготувала драматичну, болючу назву заручників другої світової війни.